

KAMER Vakfı

Ali Emiri 3. Sokak Es-Şal Apt. No:1 Yenişehir - DİYARBAKIR

Telefon: (0412) 228 10 53 Fax: (0412) 224 23 19

Kız Olmak, Oğlan Olmak

Yayına Hazırlayan: KAMER Vakfı Yayın Kurulu

Grafik Tasarım/Kapak Tasarımı: Nesne Emt

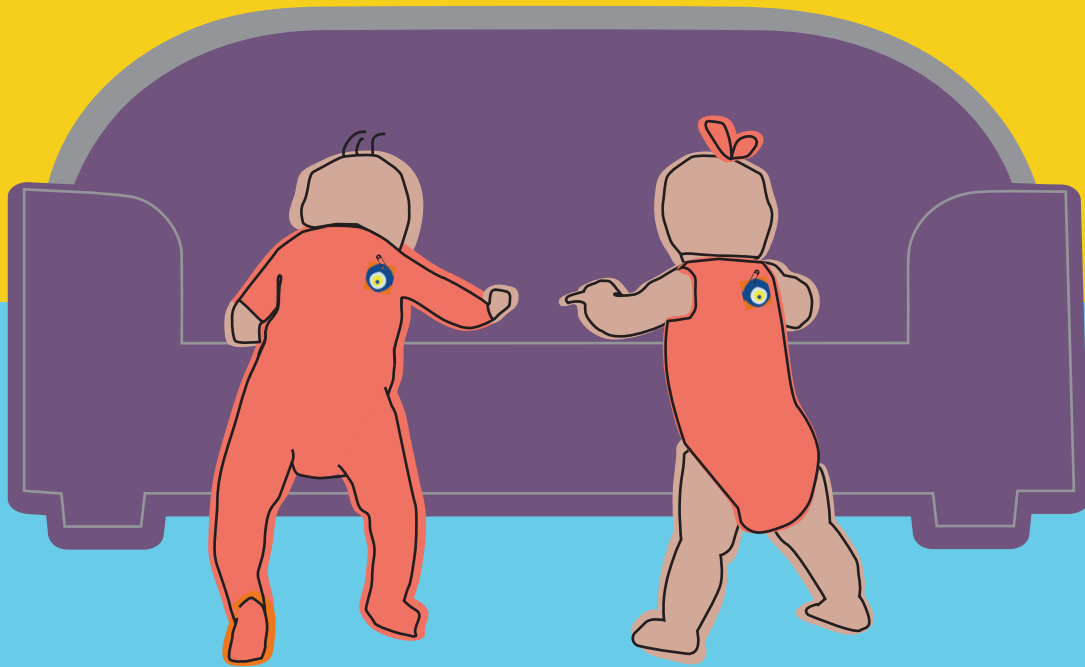
Baskı: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık - Serap Çavdar

Dr. Mediha Eldem Sokak 56/1 Çankaya Ankara

Bu el kitabı bilgi ve deneyimlerin paylaşıldıkça çoğalacağı inancıyla hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

• Önsöz	5
• Giriş	7
• Bölüm 1: Çocuklar ve Toplumsal Cinsiyet	11
• Bölüm 2: Erken Çocukluk Dönemi ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini	23
• Bölüm 3: KAMER Vakfı Çocuk Projesi Kapsamında Yapılan Uygulamalar	31
• KAMER Vakfı Çocuk Projesi Kapsamında Yapılan Uygulamalardan Görüntüler	53
• Son Söz Yerine	58
• KAMER'den Not	60
• Kaynakça	61

ÖNSÖZ

Ebeveynler, bir kez bebeklerinin cinsiyetini öğrendikten sonra, onlara ilişkin tutumları da belirginlik kazanır. Bebek doğar doğmaz davranışlarımıza yön veren onun biyolojik cinsiyetidir.

Kız ise pembe bir zıbın, oğlansa mavi bir tulum bu koşullanmanın ürünüdür. Çocuklara uygun gördüğümüz isimler de genellikle yansız değil, onların cinsiyetini açık eden türdendir. İlk aylardan itibaren ana babaların kızlarına ve oğullarına farklı şekillerde davranması, kaçınılmaz olarak bebeğin davranışlarını etkiler. Pek çok ana baba, çocuklarının cinsiyetine uygun davranıp, davranmadığını kaygılı bir merakla izler. Geleneksel kız/oğlan, kadın/erkek kalıpları içinde edilgen, uyumlu, itaatli, özverili olması beklenen dişil cinstir. Eril cinsi belirleyen özellikler ise güçlülük, sertlik, cesaret, mertlik ve benzeridir.

Oysa ister kız, ister oğlan olsun, geleceğinden sorumlu olduğumuz çocuklarımızı büyütürken görevimiz, eski kalıpları sorgulamak, çocukları kendine güvenli, bağımsız, donanımlı bireyler olarak yetiştirmek, cinsiyetlerinin yeteneklerine ve umutlarına ket vurmasına fırsat vermemektir.

Kuşkusuz bu görev sadece ana babalara düşmez; kreş ve gündüz bakımevleri başta olmak üzere, tüm eğitim kurumlarının ve medyanın da cinsiyet duyarlı bir bakış açısına sahip olması, çocuklara olumsuz davranış kalıpları dayatmaması gerekir.

Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ülkemizde de oğlan çocuklar, kız çocuklarına göre ayrıcalıklı bir davranış görmektedir. Bu istatistiklerle kanıtlandığı gibi, gündelik hayatta da çok sık gözlemlenen bir olgudur.

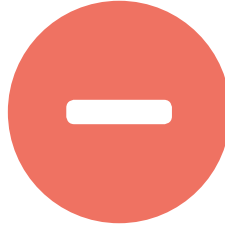
Cinsiyetçi sistemin ürettiği atasözleri ise bu durumu kanıtlar niteliktedir;

Kızını dövmeyen dizini döver.

Kızdır nazdır,
bin altın azdır.

Oğlan doğuran
övünsün, kız doğuran
dövünsün.

Kızı duvak, gelini beşik
arkasında görmeli.

Oğlanı her karı
doğuramaz, er karı
doğurur.

Kız doğuran
tez kocar.

Kız evde olsa da
elden sayılır.

Kız beşikte,
çeyiz sandıkta.

KAMER Vakfı, bu el kitabıyla kız ve oğlan çocukların özgürce yetiştirilmesine engel olan toplumsal önyargıları gözler önüne sermenin yanı sıra her iki cinsten çocuklarımızın yeteneklerini geliştirebilmeleri için onlara nasıl davranılması gerektiğinin de ipuçlarını vermek amacındadır.

KAMER Vakfı

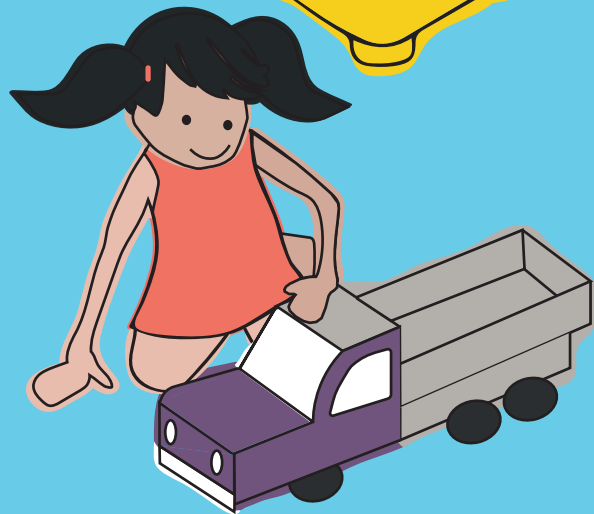
GİRİŞ

Çocuklar, henüz çok küçükken dişil ve eril cinsiyetler arasındaki farkın ayırımına varır; büyüme ve gelişme süreci içinde kız ya da oğlan olduklarını öğrenirler.

Dünyanın birçok yerinde özellikle ilk çocuğun oğlan olması istenir. Yoksul ailelerde bile oğlan çocuklar kızlardan daha iyi beslenir, sağlıklarına daha çok önem verilir. Bu kızların nasılsa evden gideceğı, oğlanlarınsa soyun devamı için gerekli olduğuna ilişkin geleneksel görüşlerden kaynaklanır. İlköğrenim başta olmak üzere eğitim alanında da kız ve oğlan çocuklar arasında kızlar aleyhine bariz bir eşitsizlik vardır. Ülkemizde son zamanlarda bu eşitsizlik yeni bir eğitim hamlesiyle giderilmeye çalışılıyor olsa da, ağır bir yoksulluğun ve toplumsal önyargıların baskın olduğu yörelerde sonuç almak kolay olmamaktadır. Kız çocuklar yoksulluğun sıkıntısını çekerken aynı zamanda kız olmanın da bedelini ödemektedir.

Gelişmiş ülkelerde kadın nüfus erkek nüfustan fazla olup, her 105 kadına karşı 100 erkek vardır. Oysa bu durum Çin, Hindistan ve Vietnam gibi Asya ülkelerinde tam tersidir. Çin'de yirmi yıl süren tek çocuk politikası sonucu cinsiyet oranı 117 erkeğe karşı 100 kadına düşmüş bulunmaktadır. 1980'lerden başlayarak Asya'da erkek-kadın nüfus oranındaki dengesizlik, ultrason teknolojisiyle bebeğin genital organlarının ana karnındayken belirlenebilmesi sonucu, hızla arttı. Dişil ceninlerin cinsiyet seçiciliğine tabi tutularak doğmadan yok edilmesi bir alışkanlık haline geldi. Ultrason'un bu şekilde kötüye kullanılmasını Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu temsilcisi Ena Singh, "Gelenekle teknolojinin ahlaksız ittifakı" olarak nitelermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri konulu bu yayında kullanılan tanımlara toplumsal cinsiyet açısından özen gösterildi. Şöyle ki, bizlere doğumdan evlenene kadar kız, ondan sonra da kadın denir. Oysa oğlan çocuklar daha anne karnındayken, erkek olarak anılmaya başlar. Toplumsal cinsiyet rolleri ayrımcılığını dilimizden ve yaşamımızdan kaldırmak amacıyla bu kitapçıkta ve diğer yayınlarımızda "oğlan çocuk" tanımını kullanmayı yeğliyoruz.

Vurgulamak istediğimiz bir başka nokta da niyetimizin kızları oğlan, oğlanları kız gibi yetiştirmek olmadığıdır. Amacımız, haklar ve fırsatlar temelinde farkındalık yaratarak gündelik hayat içindeki ezberlerimizi bozmak ve bir denge sağlamaya çalışmaktır. Bugün, kız çocukların “oğlan gibi” davranması üzerindeki baskılar belli ölçüde azaldıysa da, oğlanların “kız gibi” davranması kimi ana- babaları tedirgin etmektedir. Kız ve oğlan ayrımı yapmadan esas olarak “çocuk” oldukları kabulünden hareketle onlara yaklaşmak, gelecek kuşakların hayatlarını olumlu yönde etkilememizi sağlayacaktır.

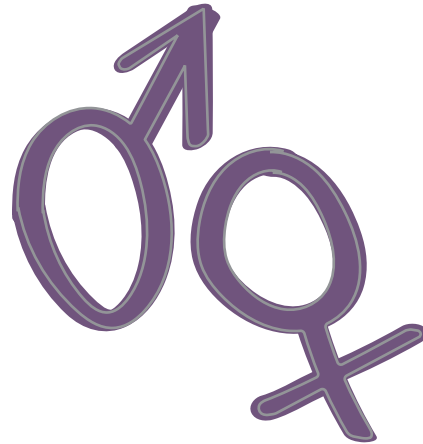
PEMBENİN DİLİNDEN

Bizlere hep sakın ev ve oyun ortamları uygun bulunur. “Uslu dur, annenin babanın sözünü dinle,” derler hep. Evrenin renk cümbüşü içinde pembelerle sınırlandırılırız.

MAVINİN DİLİNDEN

Daha kucakta iken önemsenir, el üstünde tutuluruz. Kişiliğimizin oluşmasında cinsiyetimizin rolü vardır. Bize “Aslan oğlum, ailenin ikinci reisi, erkek adam,” derler.

Kızlar bebekle, erkekler tüfekle! Nereye kadar? Niye böyle?

ÇOCUKLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Bebekler doğar doğmaz ağlar, çiş-kaka yapar, acıkır, beslenince sakinleşir ve uyur. Kız olsun, oğlan olsun insan yavrusunun içinde bulunduğu topluma uymak üzere biçimlendirilme sürecine toplumsallaşma denir. Toplumsallaşma doğal değil, çocuğun yakın çevresindeki kişiler ve toplum tarafından dayatılan, öğretilen, özendirilen bir süreçtir. Yaşamın ilk aylarından itibaren bize dayatılan roller, yani kız ya da oğlan ve daha sonra, kadın ya da erkek kimlikleri, toplumsal cinsiyet kimliği olarak nitelenir.

Toplumsal cinsiyeti cinsellikle karıştırmamak gerekir. Çocuklar karmaşık bir biyolojik kalıtımla dünyaya gelir. Cinsellik doğrudan bedenle ilişkili olup, bir insanın biyolojik bakımdan dişil ya da eril olmasıyla ilgilidir. Cinsellik, cinsel organları, hormonları ve DNA'yu içerir. Toplumsal cinsiyet ve cinsellik birbirini etkilese de, kesinlikle ayrı şeylerdir. Ana-babalar çocuklarının cinsiyetine bağılı olarak farklı davranışlar sergiler. Kullandıkları sevgi sözcükleri bile, toplumsal cinsiyet kalıpları içinde geleceğe gönderme yapar, "Aslan oğlum, büyük adam olacak inşallah!" tarzında bir temenninin bir kız çocuk için söylediğı duyulmamıştır. Başta aile olmak üzere okul, toplumsal çevre ve medya toplumsal kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Kız ve oğlanların nasıl davranması gerektiğı konusunda çocuklar da kendi davranış biçimlerini geliştirirler. Eğer yaşitlarıyla ilişki kurmak istiyorlarsa, onların beklentilerine uymaları gerektiğini erken yaşta keşfederler. Kız olup da geleneksel rollere uygun davranmayan çocuklar kimi zaman akran gruplarında dışlanmayı yaşar. Oğlan çocuklarla özdeşleşen, güç gösterilerinde bulunan kız çocukları hem cinsleriyle aynı grup içinde oyun oynamakta zorlanırlar hem de kız arkadaşlarından uyarılar alır, hatta eğitimciye şikâyet edilir. Aynı durum oğlan çocuklar için de geçerlidir. Duygusal ve kırılğan davranışlı kimi oğlan çocukları hemcinsleriyle uyum sağlayamayabilir, hemcinsleri tarafından "Kız gibi ağlama, korkak!" türünden cinsiyetçi yargılarla suçlanırlar.

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Pekiştiren Etkenler

Kadınların karşılaştığı engellerden dolayı erkek olmayı istedikleri zamanlar olmuştur. Fakat herhangi bir zorluk karşıısında, “Keşke kadın olsaydım!” diyen bir erkeğe rastlamak pek de mümkün değildir. Çünkü toplumda erkeklik itibarlı bir konuma sahiptir. Kadınsa, erkeğe göre tanımlanır. Kadınlar her zaman birinin kızı, birinin eşi, birinin kız kardeşidir. Toplum, kadınları cinsiyet ayrımcı bir bakış açısına göre değerlendirir. Kadınların çoğu, cinsiyet ayrımcılığını karşı konulması ve sorgulanması olanaksız bir yaratılış kuralı olarak algılar ve kabul eder.

Karşı çıkmak ya da sorgulamak isteseler de, yalnızlaşmaktan ve şiddete maruz kalmaktan çekinirler. Bunların hepsi toplumsal cinsiyeti belirleyen ve besleyen erkek egemen düzenin göstergeleridir. Bu düzen, kendini kadınları denetim altına alarak var eder.

Erkek egemen düzen, erkekleri de onlara biçtiği rolü sürdürmesi için baskılar. Erkek rollerine uymayan erkekler de toplumda çeşitli şekillerde baskı görmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez kullanan feminist Ann Oakley şöyle der, “Toplumsal cinsiyet bir kültür meselesidir, erkek ve kadınların ‘eril’ ve ‘dişil’ olarak toplumsal sınıflandırılmasına işaret eder.”¹

Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğu, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğu ve nasıl davranmamızı beklediğiyle ilgili bir kavramdır.²

Pek çok toplumda kadınlarla erkekler birbirinden farklı varlıklar olarak görölür ve her birinin kendine ait olanakları, rolleri ve sorumlulukları olduğu kabul edilir. Toplumsal cinsiyet, evlerin içinde cinsiyete dayalı iş bölölümü, ev dışında cinsiyetlere göre ayrılmış mekânlar, cinsiyetçi dil ve duygular, cinsiyete dayalı önyargılarla kendini gösterir.

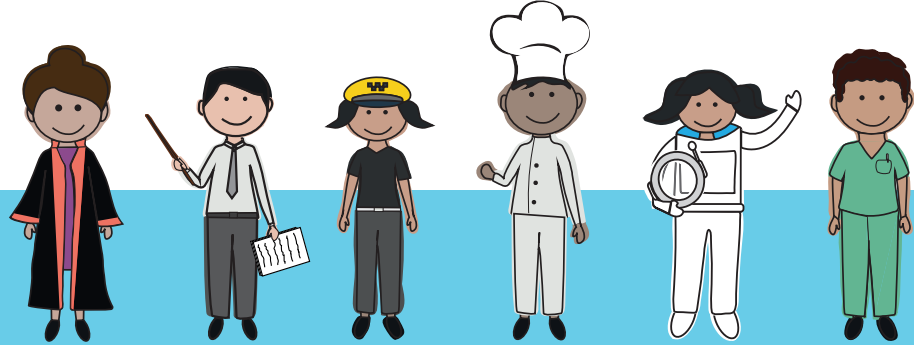
¹ Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”- Kamla BHASIN-KADAV Yayınları, 2003

² Prof. Dr. Ayşe AKIN-Hacettepe Üniversitesi

Çoğu zaman, küçük bir çocuğun toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili ne çok şey bildiği yetişkinleri şaşırtır. Bunun sebebi, yetişkinlerin çocukların gözlem yoluyla öğrenme yeteneklerini azımsamalarıdır.

Çocuğun çevreden öğrendiği kalıplaşmış söz ve davranışlara örnekler;

- Cinsiyet belirtmeden, "Benim yarığç arkadaşım " diye başlayan bir cümlede ilk akla gelen yarığcın erkek olduğudur.
- Kadın doktorlara, "Doktor Bey," diye hitap edilmesi de hâlâ çok yaygındır.
- Kadınlara uygun görülmeyen mesleklere ilişkin önyargı çocukluktan zihinlere yerleştirilir. Ev dışında çalışan kadınların meslekleri genellikle öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik, hasta ve çocuk bakıcılığıdır. Çünkü kadınlar sabırlıdır, çocukları yetiştirir, yaşlılara, sakatlara bakar, şefkatli, hoş görülüdür.

- Bilimadamı denince ilk akla gelen erkeklerdir. Kadın bilimciler de bilimadamı kapsamına girer. Biliminsanı sözcüğünün yeni yeni kullanılmaya başlanması olumlu bir gelişmedir.
- “Erkekler ağlamaz! Çok okursan koca bulamazsın! Kızlar lafa karışmaz,” türünden kalıplaşmış yargılarla cinsiyete dayalı davranış ve duygu ayrımcılığı yapılır.
- Kadınlar başarısız olduğu zaman sıklıkla biyolojik özellikler bahane edilir. Kadınların akli ermez, gücü yetmez türünden yaklaşımlarla kadınların girişimcilik ruhu örselenir.
- Medyaya baktığımızda, şoförü kadın olan bir araç kaza yaptığıında haberlerde şoförün cinsiyeti vurgulanır, “kadın şoför” yazılır. Kazayı yapan bir erkek ise cinsiyeti konu olmaz.

Bu gibi yargılar çocukların büyüme ve gelişme dönemlerinde sıklıkla kendini dayatır.

Çocukların Büyüme ve Gelişimindeki Temel Etkenler

Çocuğa dölllenmeyle geçen kalıtımsal (genetik) etkenler,

- Çocuğun doğduktan sonra kendini içinde bulduğu toplumsal gruplar (aile, akrabalar, komşular, arkadaşlar, öğretmenler), gelenekler ve medyanı da içine alan çevresel etkenler.
- Kalıtımın mı, yoksa çevrenin mi çocuğun gelişiminde daha etkin olduğu bilimsel çevrelerde hâlâ tartışılma aşamasındadır. Kimileri, cinsiyetler arasındaki davranış farklılıklarının kalıtımsal olarak belirlendiğini ileri sürer.

Eğer kadın ve erkek olmayı belirleyen sadece biyolojik cinsiyet olsaydı, yuvayı dışı kuşun yaptığından hareketle bütün kadınlar yemek yapar, çocuk doğurur, temizlik yapar, bütün erkekler de dışarıda çalışır, para kazanırdı. Toplumsal cinsiyetle ilgili olarak kadınların aleyhindeki yaygın söylentiler genellikle erkekler tarafından çıkarılmaktadır. Bu yoldan erkek egemen düzenin devamı ve güçlenmesi sağlanır. Çocuklar iki ayrı cinsiyet olarak doğsalır bile, gelişimleri her zaman belirli bir toplumsal çevre içinde gerçekleşir. Geleneklerin güçlü olduğu toplumlarda, çocukların sorgulama, araştırma, toplumsallaşma doğrultusundaki eğilimleri geliştikçe, cinsiyetleri üzerindeki baskıların da arttığı görölmektedir.

Genellikle, ana babanın yeni doğan bebek hakkındaki ilk bilgisi onun kız mı oğlan mı olduğudur. Bu bilgi ilk günden itibaren, hem ana babanın, hem de öteki insanların bebeği nasıl algıladıklarının ve onunla nasıl bir ilişki kuracaklarının ipuçlarını verir. Bebeğin temel ihtiyaçlarının karşılanması, oyuncakları, ilgilenilme biçimi, eğitimi, geleceğiyle ilgili planlar ve yatırımlar cinsiyeti üzerinden şekillendirilir.

Kız çocuklar ev halkından sayılmadığı için, mirastan eşit pay almaları türlü hilelerle engellenir. Çünkü kızlar evlenecek ve yabancı bir eve gidecektir. Oysa yasalar kadınlara bu hakkı tanımaktadır. Ne var ki miras hakkını arayan kadınlar toplumsal baskılarla karşılaşır ve kınanır. Bu baskı, kadınların hayatlarıyla tehdit edilmesi ya da öldürülmesi noktasına kadar varabilir.

Aileyle ilgili her konuda fedakârlık yapmak küçük yaşlardan itibaren kız çocuklardan beklenir. Küçük kardeşlerin bakımı, tarlada çalışma, ev işi, okula gönderilmeme, yeni giysiler istemekten çekinme kızların uğradığı ayrımcılıklara birkaç örnektir. Bütün bunlar kız çocukların birey olmasını engelleyerek, onlara başkalarının isteklerine boyun eğmeleri gerektiğini öğretir.

Bilinçsizce sunulan oyuncaklar kadınlık-erkeklik rollerinin pekişmesine, çocukların kalıplaşmış cinsiyet rollerini benimsemesine katkıda bulunur. Örneğin, kız çocuklar için bebekler, mutfak ve süs eşyaları, oğlan çocukları için araba, silah, top gibi oyuncaklar alınır. Oğlan çocukların sayısal oyunlarda ve işlerde daha başarılı oldukları varsayılır. Para ve hesap işleriyle erken yaşta ilgilenmeleri teşvik edilir. Oğlan çocuk, evin harcamaları konusunda babanın karar sahibi olduğunu küçük yaşta fark eder. Annenin kendi geliri olsa bile çoğu zaman satın alınacak şeylerde son sözü baba söyler. Bu da oğlan çocuğun ekonomik gücün cinsiyetle ilgili bir özellik olduğunu algılamasına ve böyle kabul etmesine neden olur.

Eğitim

Eğitim, tüm çocuklara tanınan temel bir haktır. Ne var ki, kız çocuklar cinsiyetlerinden dolayı eğitimden yoksun bırakılmaktadır. Oğlan çocukların ileride meslek sahibi olması için ailenin her türlü olanakları seferber edilir. Kızların okuryazar olup kendi kendilerine yetebilecek duruma gelmesi, farklı bilgilere ve yerlere ulaşması erkek egemen düzenin sürdürülebilirliği için tehdit oluşturur. İlk âdet kanamasından sonra kız çocukların olgunlaştığı varsayılır.

13–14 yaşındaki kızlar artık “ocuk” sayılmaz. Evlilik ağına geldikleri söylenerek, belirginleşen vücut hatlarını saklamaları oğretilir. Evin dışına çıkmalarına izin verilmez, oğrenimleri yarım kalır. Ana babaların kızlarını okutmak istediği durumlarda bile akrabaların, komşuların baskı oluşturduğu vakidir.

Kız Meslek Liseleri, ilköğrenimini tamamlayabilen kız çocukların gönderilmesinde sakınca görülmeyen okullardır. Çünkü bu okullar karma değildir. Ayrıca, ev ekonomisi, giyim, ocuk gelişimi ve eğitimi gibi dersler onların gelecekteki ev kadını rolünü pekiştirecek nitelikte olduğu için tercih edilme oranı yüksektir.

Eğitim kurumlarında kullanılan ders kitaplarının cinsiyet rolleri açısından incelenmesi büyük bir önem taşır. Bu kitaplarda yer alan öyküler, örnekler, resimler ve anlatımlar cinsiyet duyarlı bir bakış açısından yoksundur. Son zamanlarda kimi ders kitaplarında cinsiyet eşitliği gözetilerek taramalar yapılmış olsa bile, eğitim birimlerine uzman yetiştiren kurumların programlarında toplumsal cinsiyet ayrımını açıklayıcı, eşitliği sağlayıcı yöntemlere yer verilmediği için, bu yarım bırakılmış bir çabadan öteye gitmemektedir.

Eğitimi ve oğretmenlerin, kız ve oğlan ocuk ayrımı yapmayan, onları eşit bireyler olarak kabul eden bir bakış açısına sahip olabilmeleri için, toplumsal önyargılardan arınmış bir program dâhilinde eğitilmeleri bir zorunluluktur.

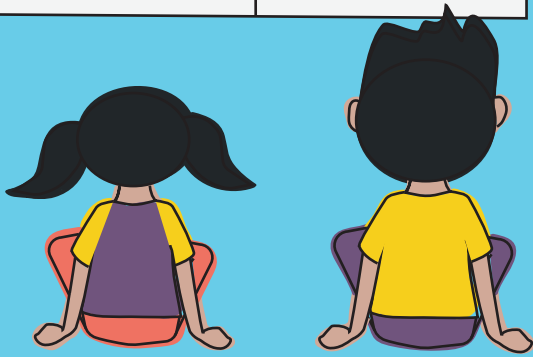
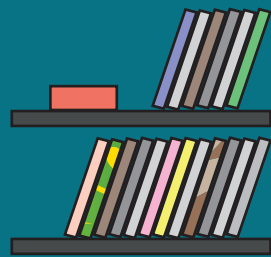
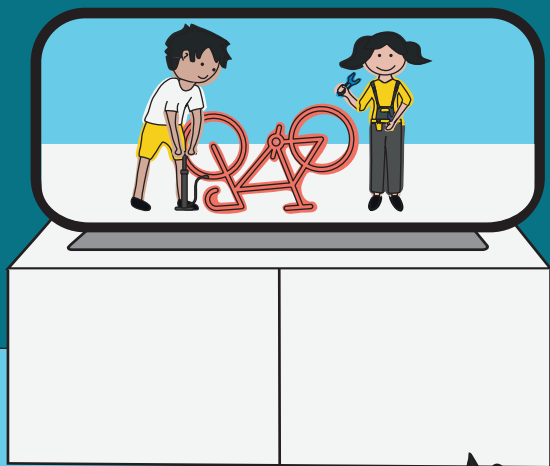

Günümüzde televizyon neredeyse hayat ölçütlerimizi belirleyen bir araç durumuna gelmiştir. Televizyonda gösterilen haber, dizi, defile, reklâm, vb. programlar çocukların üzerinde yetişkinlerden daha derin izler bırakır. Reklâm ve televizyon programlarındaki çocuk yetiştirme yöntemleri-örnekleri, kadın-erkek tiplerini ister istemez ailelere ve çocuklara yön verir. Kadın, görsel bir nesne olarak bedeniyle, erkeğe gücü ve kararlılığıyla temsil edilir. Kız çocuklar süslü bebekler gibi giyinmek, oğlan çocuklar uçan, savaşan çizgi film kahramanları gibi olmak ister.

Çizgi filmlerin kahramanları genellikle oğlan çocuklardır. Kız çocuklarıysa daha çok şaşkın, utangaç, kararsız ve korunmaya muhtaç rollerdedir. Kızların cesur, atılgan ve başarılı olduğu; kadın kahramanların sadece güzellikleriyle değil, zekâları ve becerileriyle öne çıktığı filmler ne yazık ki yok denecek kadar azdır. Bu durum masallar için de geçerlidir, masal kahramanı kız çocuklarının hayati onu kurtacak erkeğe bağlıdır.

Televizyonda toplumsal cinsiyet kalıpları, cinsiyet duyarlı bir bakış açısı gözetilmeden dayatıldığı hatta kadınların ikincil konumunu pekiştirme eğiliminde olduğu için, çocuklar televizyon izlerken yanlarında bulunmakta fayda vardır. Ekranda gösterilenlerin her zaman gerçeklerle uyummadığı onlara anlatılabilir.

Yazılı basında en çok dikkat çeken ayrımcılık, hemen her gazetede bir "kadın sayfası"nın bulunmasıdır. Bununla, öteki konuların erkeklerle hitap ettiği mesajı verilir. Bu sayfalarda kadınların toplumdaki geleneksel rollerini destekleyen yemek tarifleri, güzellik sırları, çocuk bakımı gibi konular yer alır. Kadınlara yönelik şiddet ve namus adına işlenen cinayetlerle ilgili haberlerde, olaylar kadınların üzerinden anlatılır. "Kadın, evden kaçtı. Bir arkadaşına sığındı. Komşuları kadının farklı erkeklerle görüştüğünü söyledi," türünden ifadeler, cinayetin faillerini değil, mağdur durumdaki kadını suçlamaktadır. Televizyon ve yazılı basında alanında uzman kadınlar kendilerine yeterince yer bulamazlar. Ekonomi, spor ve bilimle ilgili sayfalarda genellikle erkekler referans gösterilir, konusundan uzman kadınların görüşlerine sıklıkla yer verilmez.

BÖLÜM 2

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Toplumsal cinsiyet rollerinde eşitliği sağlamaya yönelik uygulamalar bu kitapçıkta yer verilen örneklerle sınırlı değildir. Önerilen uygulamalar her ortamda (evlerde, okul öncesi eğitim kurumlarında, kısa süreli çocuk programlarında) uygulanabilecek özelliktedir. Kitapçıkta bu ortamlar ayrı başlıklar halinde yer almaktadır.

Çocukların sağlık, iyi beslenme, giysi ve oyuncaklardan başka gereksinimleri de vardır. Çocuklarda beden, zihin ve kişilik gelişiminin en yoğun ve hızlı olduğu dönem, erken çocukluk olarak adlandırılan 0-6 yaş dönemidir. Çocuğun yaşamında beden, zihin ve kişilik gelişimi birbiriyle bağlantılı olarak etkileşimde bulunur. Eğitim hayatı boyu devam eden bir süreç olsa da, temel kişilik gelişimi açısından özellikle 0-6 yaş döneminde eğitimin önemine ve etkisine ayrıca dikkat çekmek gerekir.

0-6 yaş döneminde çocuk eğitiminde kullanılan ve en yaygın olarak bilinen iki temel yaklaşım vardır. Bunlar koşullanma ve örnek almadır.

Koşullanma, içinde yaşadığımız toplumun değer yargılarına uygun olan davranışları öğrenmek ve uygulamaktır. Koşullanma farkında olmadan kaptığımız ve öğrendiğimiz davranışları içerir. Toplumun istediği gibi davranmak genellikle ödüllendirilir. Farklı davranıldığı zamanlardaysa toplumdaki dışlanma tehlikesi vardır.

Örnek alma

Çocuklar beğendikleri ve sevdikleri kişilerin davranışlarını örnek alarak taklit eder ve toplumsal cinsiyet rollerine ait birçok davranış ve tutumları bu yolla öğrenirler. Örnek alınan kişiler genellikle yakın çevredendir. Bunlar anne, baba, abla, ağabey, arkadaş ve öğretmenler olduğu gibi daha erişilmez bir konumdaki film kahramanları, sporcular ve benzeri de olabilir. Burada, çocukların erkek egemen toplumun cinsiyetçi değerlerine sahip insanları örnek alarak, bu değerleri taklit yoluyla yeniden üretebileceklerini akıldan çıkarmamak gerekir. Bu durum, bir oğlan çocuğunun farklı olduğu için bir akranına şiddet uygulamasına yol açabilir.

Doğum ve Doğum Sonrası

Hamilelik sırasında ceninin cinsiyetini öğrenen ana-babalar, bebekten artık “kızım” ya da “oğlum” diye bahseder, cinsiyetine uygun bir ismi seçerler.

Doğumdan önce bebeğin cinsiyeti öğrenilmemişse, doğar doğmaz, biyolojik cinsiyetinden dolayı “kız” ya da “oğlan” olarak tanımlanır. Bu konumda çocuk henüz toplumsal cinsiyete sahip değildir.

Geleneksel değerlerin ağırlığını hissettirdiği toplumlarda, ilk çocuğun oğlan olması istenir. Oğlan çocuk beklentisiyle kadınlar ağır bir baskıyla karşılaşır. Daha önce kız çocuğu doğurmuş olan bir kadın, tekrar bir kız çocuk doğurduğunda maruz kalacağı hakaret ve suçlamaların endişesiyle, hamileliği boyunca büyük bir psikolojik gerilim yaşar. Bir kadın, “İkincisi oğlan olsaydı, üçüncüye kalkışmazdım,” diyerek açıkça maruz kaldığı bu durumu ifade etmiştir.

Buna karşın oğlan çocuk doğuran kadın mutludur; aile nezdinde itibarı artar. Yeni doğmuş kız ve oğlan bebeği birbirine o kadar benzer ki, bilmeyen birisinin bebeklerin cinsiyetini tahmin etmesi çok güçtür. Yetişkinler bebeğin kız mı, oğlan mı olduğunu duyurmak için isim, giysi, seçilen renklerle cinsiyet belirlemeye yönelik işaretler kullanırlar ve böylece toplumsal cinsiyeti yavaş yavaş inşa ederler.

Anne Olmak

Kadınlarla çocukları birleştiren ortak noktaysa anneliktir. Cinsiyetçi sistemde çocuğun doğumundan, bakımından ve yetiştirilmesinden kadın birebir sorumlu tutulur. Oysa aile olarak tanımlanan yapı içinde erkekler de baba rolüyle yer alır. Babalar genellikle çocuklara sevgilerini belli etmez ve çocukları için özel zaman ayırmaz. “Çocuğa nasılsa annesinin baktığı” varsayımından hareketle, çocuğun yetiştirme sürecinde babanın işleri kesintiye uğramaz, toplumsal yaşamından fedakârlık etmek zorunda kalmaz. “Sonra seni babana söylerim,” tehdidiyle büyüyen çocuk, babasını sevse de ondan çekinir ve korkar. Oysa bu durumu değiştirmek mümkündür.

Yapılan araştırmalar, çocuğun kız ya da oğlan olmasından kaynaklanan bir şartlanmayla annelerin henüz emekleme çağındayken bile oğlanlara daha fazla özgürlük tanıdığını ve hareketlerine ket vurmadığını göstermektedir.

Anneler kız çocuklarını yarılarından ayırmaz. “Ona dokunma!” dediği zaman kızlar çoğunlukla söz dinler ve yaptıkları işten vazgeçerken, oğlan çocuklar ellerini prizlere sokarak, elektrik düğmeleriyle oynayarak ilgi çekmeye çalışarak büyürler. Pek çok annenin, “Oğlan büyütme kolay mı?” dediğine tanık oluruz. Kızların narin ve ürkek, oğlanlarınsa güçlü ve dayanıklı olduğu varsayımından hareketle, kız bebekler korunup kollanarak, oğlan bebeklerse bağımsız davranmaya özendirilerek yetiştirilir.

Anneler, kızlarını küçük kardeşlerine bakmaları ve ev işlerine yardım etmeleri telkiniyle büyütür. İlerde onlar da ev bark edinecek ya da anne olacak düşüncesiyle kız çocuklarının davranışlarını belirlemeye çalışırlar. Oysa oğlan çocuklar çoğu zaman annelerinden izin almaya bile gerek duymadan sokakta arkadaşlarıyla oynamakta özgürdür.

Unutmamak gerekir ki; kız çocuklarını da yetiştirirken kendilerini ifade edebilen, isteklerini çekinmeden söyleyebilen bağımsız bireyler olarak yetiştirmeye gayret etmek hem anne kız arasındaki güven ilişkisini güçlendirecek, hem de ilerde kız çocuklarının da kendi hayatları hakkında karar verebilen bir kişiliğe sahip olmasına yardımcı olacaktır.

Baba Olmak

Beşikten başlayarak, çocuklara gösterilecek ilgi çok önemlidir. Çocuklar küçük yaştan itibaren sevgi ve duyarlı bir disiplin anlayışıyla yetiştirilmelidir. Küçük çocuğun annesiyle ilişkisini sorgulamak kimsenin aklına gelmez. Çünkü anne zaten çocukların bakımından ve yetiştirilmesinden birebir sorumludur. Babayla olan ilişkisine ise pek önem verilmez. Oysa çocukların duygusal gelişmesinde babanın önemi çok büyüktür. Doğum anından başlayarak babanın çocukla aktif bir ilişki kurması, gelişmesinin çeşitli aşamalarını izlemesi, altını değiştirmekten beslenmesine kadar anneye birçok işi paylaşması onu çocuğa yaklaştıracak ve böylece baba çocuk arasında oluşacak güvenli bir ilişkinin temellerini atacaktır. Kız ya da oğlan ayrımı yapmadan babanın çocuğa zaman ayırarak onunla oynaması, parka götürmesi, yeni oyunlar icat etmesi çocuğun fiziksel gelişmesini etkilediği kadar zihinsel ve psiko-sosyal gelişmesini de etkiler. Çocuk severek, güvenerek babayı örnek alır.

Eğitim Kurumları

Çocuğun eğitimi aileden sonra kreş, gündüz bakım evi ve anasınıfı ya da anaokulu olan eğitim kurumlarında devam eder. 0-6 yaşı döneminde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak önemli ve gereklidir. Çocuklar, cinsiyet ayırımından uzak eşitlikçi davranışları benimsedikleri oranda, bu alışkanlıkları ve davranışları önce ilişkilerine daha sonra da evlerine yansıtır. Hemcinsleriyle ve karşı cinsle olan ilişkilerinde olumlu farklılaşmalar yaşanır.

Türkiye’de çocuk nüfusuna oranla erken çocukluk dönemi eğitim kurumlarından yararlanan çocuk sayısı oldukça düşüktür. Varolan bilgiler ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden çocuklar üzerindedir. Bu istatistikler, oğlan çocuklarının bu eğitimlerden daha çok yararlandıklarını göstermektedir.³

³ 2000 yılı DİE İstatistikleri

KAMER VAKFI ÇOCUK RPOJESİ KAPSAMINDA YAPILAN UYGULAMALAR

KAMER çalışmaları kapsamında, cinsiyet eşitliğini amaçlayan yöntem ve uygulamalar eğitimciler, çocuklar ve ailelerle olmak üzere üç grupta ele alınır. Eğitimcilerin ve ailelerin ortak bir dil ve davranış geliştirmesi önemlidir. Ancak eğitimciler ve aileler bu konuda işbirliği yaparak uyum içinde davranabilirlerse cinsiyet eşitliği konusunda olumlu değişimler sağlanabilir. Bu bağlamda eğitim araç gereçleri, programlar ve etkinlikler bu işbirliğine dayalı olarak toplumsal cinsiyet rolleri eşitliği gözetilerek düzenlenir.

Kimi eğitim kurumlarında ise toplumsal cinsiyet rollerini güçlendiren uygulamalara rastlanmaktadır. Kız ve oğlan çocuklarının birarada olmasının “doğru olmadığını, cinsel eğilimleri kışkırtacağını” savunanlar vardır. Oysa özellikle 0–6 yaş döneminde çocukların karşı cinsi tanınması önemlidir. Kız ve oğlan çocukları ayrı kamplarda büyütmek, cinsiyetçi sistemin dayattığı ayrımcılığın daha da kemikleşmesine hizmet etmekten başka bir işe yaramaz.

Eğitimciler

Bilindiği gibi çocuklar, alışkanlıklarını ve davranışlarını en çok örnek alma yöntemiyle öğrenir. Çocuk ailesindeki kişilerden sonra benimsediği, sevdiği ve güvendiği eğitimciyi ya da öğretmeni örnek alır. Eğitimcinin toplumsal cinsiyet rolleri hakkında duyarlılık kazanması ve bu yönde davranışlarında değişiklikler yapabilmesi önemlidir. Ancak bu şekilde çocuklarla kuracağı ilişkiler eşit ve etkili olacaktır.

KAMER'in yürüttüğü çalışmalar içinde bu süreç çeşitli aşamalardan geçilerek yaşanır. Sürecin ilk ve en önemli adımı, Kadının İnsan Hakları Grup Çalışmalarıdır.⁴ Kadının İnsan Hakları Grup Çalışmalarında, kadın olarak bize

⁴ Kadının İnsan Hakları Grup Çalışmaları KAMER Vakfı faaliyet alanı olan Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki il ve ilçelerinin yanı sıra Türkiye'nin birçok ilinde de (Trabzon, Rize, Artvin, Nevşehir, Kırşehir) devam etmektedir.

yüklenen; anne, eş, öğretmenlik gibi rollerin toplumdaki etkileri tartışılır. Örneğin, anneliğin çağlar boyunca atasözleriyle (Ana yiğidin kalkanıdır - Ana hakkı ödenmez) günümüzdeyse “Anneler Günü” gibi çeşitli etkinliklerle kutsanması ve yüceltilmesi annelik rolünü pekiştirir. Anneliğin, kadınların başlıca sorumluluğu olduğuna ilişkin vurgunun, kadınları nasıl sınırlandırdığı ve toplumsallaşmalarını etkilediği grupta tartışılır. Bu çalışmalar sırasında kadınlar genellikle yıllarca şiddet görmüş olduklarını ama buna çocukları için katlandıklarını söylemektedir.

Kadının İnsan Hakları Grup Çalışmalarında, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi öğrencilerinin ya da mezunlarının bulunmasına önem verilir. Bu bölümü okuyanlar ya da bitirenler eğitim kurumlarında çalışacak adaylardır. Eğitimci, kadın olarak yaşadıklarının adını koyarken, öğrenim gördüğü çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili yeni bir bakış açısı kazanır. Geleneksel değerleri güçlendirecek biçimde hazırlanan ve uygulanan çocuk eğitiminde gözüne çarpan yanlış ya da olumsuz toplumsal cinsiyet kalıplarını sorgulamaya başlar. Cinsiyet ayrımcılığını fark ederek hayata bakışını değiştirme süreci, sadece eğitimciler için değil, çalışan (yönetici, bakıcı, aşçı, gönüllü ya da şoför) herkes için geçerlidir.

KAMER çocuk projesi uygulama merkezlerinde (çocuk odaları, beraber oynama grupları) çalışan eğitimcilerle paylaşım dayalı etkinlikler uygulanarak ortak bir dil ve davranış oluşturulur. Paylaşımlar belli dönemlerde yapılan eğitim, atölye ve toplu etkinlikler (söyleşi, seminer vb.) şeklinde geliştirilir. Ortak paylaşım etkinlikleri düzenlenerek çocuklarla ilgilenen herkesin bu deneyimlerden yararlanması sağlanır.

Bu çalışmalarda izlenen yöntem şu şekildedir:

- Paylaşım toplantıları sonucunda ulaşılmak istenilen amaçlara yönelik etkinlikler, uygulama biçimleri, sorunlar ve çözüm yolları gündem konularını oluşturur.

- Çalışmanın konusu ve uygulama biçimi toplantılarda belirlenerek ilgili kurum, kuruluş ve kişilerle ilişkiler kurulur.
- Toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlik sağlama, çocuklara kendi bedenlerini tanıma, gerektiğinde “hayır” diyebilmeyi öğretme, duygu ve düşüncelerini ifade etme, karar alma ve uygulama gibi özel amaçlı etkinlikler için atölye çalışmaları (drama, tiyatro vb.) planlanarak uygulanır.
- Ailelerin ve öteki eğitim kurumlarının geri bildirimleri tartışılır.
- Özellikle söyleşi etkinliklerinden ailelerin yararlanması sağlanır.

Çocuklar

Etkisi altında olduğumuz cinsiyetçi sistem içinde genellikle kadınların erkeklere, çocuklarına yetişkinlere ait olduğu varsayılır ve yaşam bu çerçevede sürdürülür. Kadınların her türlü davranışı, giyimi, konuşması, ilişkileri ailenin namusu, onuru olarak değerlendirilir. Çocuklara ise kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan, söz hakkına sahip olmayan, yaşananlardan habersiz, aciz varlıklarmış gibi davranılır. Ana-babalar, çocuklarının (kız ya da oğlan, ya da hem kız hem oğlan) duyarlı, atılgan, yaratıcı bireyler olarak yetişmesi için el ele vermelidir.

Fiziksel Ortam

Fiziksel ortamın düzenlenmesine evlerden başlanabilir. Örneğin, çocuk odaları kızlara pembe, oğlanlara mavi gibi cinsiyetlerine göre belirlenen renklere vurgu yapılmadan döşenir. Sırf kızlara ya da sırf oğlanlara ait olduğu düşünülen oyuncaklar yerine (askerliğe ve savaşa özendirecek oyuncaklar hariç tutulmak üzere) çocuğun oyun ihtiyacını karşılayan her türlü oyuncak bulundurulur. Okul öncesi eğitim kurumlarında fiziksel ortam hazırlanırken çeşitli amaçlar gözetilerek düzenlenir.⁵

- Evcilik köşelerinde sadece kız çocukların oynadığı düşünülen bebek, kap kakak gibi oyuncakların yanı sıra otomobiller, mekanik oyuncaklar, marangoz aletleri ve benzerleri birlikte bulundurulur. Böylece evcilik köşesinde kızlarla oğlanların birlikte oynayabileceği düşüncesi geliştirilir.

⁵ Kreş Açarken İlk Adımlar-KAMER Çocuklara Hayat Projesi I. El Kitabı-Bkz. S.17-25

- Evcilik köşesinin bir bölümü hem mesleklerle ilgili, hem de farklı amaçlara uygun kullanılacak giysi, araç gereç ya da günlük yaşam içinde kullanılan çocuklara uygun her türlü malzemelerle donatılır. Böylece kız ve oğlan çocukları, farklı rollere ait davranışları canlandırma fırsatı bulabilirler. Böylece cinsiyetlerine özgü sayılan rollerin dışında farklı rolleri canlandırırlar.
- Mutfağa çocukların boyuna uygun bir masa konur. Masanın üzerinde sofra kurmak için gerekli tabak, bardak, kaşık, çatal, ekmek sepeti ve benzerleri bulundurulur. Böylece her çocuk yemek hazırlığına katılabilir.

Etkinlikler

Etkinlikler yoluyla cinsiyet eşitliğini sağlayıcı olumlu örneklere yer verilir. Örneğin, kurum ve kuruluşlara ziyaretler yapılırken yöneticisi kadın olan yerler önceden araştırılır. Böyle bir kuruma ziyaret sırasında özellikle kadın yöneticiyle çocukların biraraya gelerek sohbet etmesi sağlanır.

Etkinliklere annelerin olduğu kadar babaların da katılması sağlanır. Katılımın uygulayıcı ve destekleyici biçimde olması önemlidir; ikinci kahvaltısı getirme, gezilere katılım, araç sağlama, artık malzeme temin etme gibi.

Her çocuk oyun yoluyla kendini ifade ederken aynı zamanda öteki çocukların duygu ve düşüncelerinin farkına varır. Yapılan resim, söylenilen şarkı, canlandırılan drama bir ifade ve etkileşim biçimidir.

Günlük İşler

Günlük işler bir etkinlik haline dönüştürülür. Böylece kız ve oğlan çocukların ortak sorumluluk alması ve katılımı sağlanır. Günlük işlerde sorumluluk alan çocuğun kendine güveni arttığı gibi, toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlik olduğunu yaşayarak öğrenir.

Pazartesi günleri günaydın toplantısında, evde neler yaptıklarıyla ilgili çocuklarla kısa süreli sohbet edilir. Bu sohbet sırasında bir oğlan çocuk ev işleri yaptığını söylediği zaman bu davranışı övülerek hemcinsleri özendirilir. Aynı zamanda bu işleri oğlanların da yapabileceği kız çocuklara fark ettirilmiş olur.

- Kız ve oğlan çocukların mutfakta aşçıya yardım etmesi, sofrı kurmaları özendirilir. Örneğin, evde ya da eğitim kurumunda "Öğle yemeğini sizinle hazırlamak istiyorum" der. Eğitim kurumları adaylar arasında seçim yapar. Bir kız bir oğlan çocuk olmasına özen gösterir. Mutfaktaki işlere ve çocukların isteklerine göre iş bölümü yapar. "Sena maydanozları yıkarken, Barış haşlanmış patatesleri soyabilir" gibi ifadelerle çocuklarla birlikte işleri planlar ve uygular. Çocuklara, arkadaşlarının yanına döndükten sonra mutfakta yaptıkları anlatılır.
- Sorumluluklar kız ve oğlan çocuklara eşit olarak verilir. Örneğin, yatak hazırlama, oyun odasının toplanması, yemekten sonra herkesin kendi tabağını mutfağa bırakması, sınıfın düzenlenmesi gibi. "Ruken fırçaları yıkadı. Mehmet de boyları toplayabilir" tarzında yönlendirici ifadeler kullanılır.
- Çocuklar ilk zamanlarda sofrı kurma, aşçıya yardım etme, sınıfı temizleme gibi işleri yaparken doğal olarak kendi ana-babalarını örnek gösterip bu işleri yapmayı reddedebilir. "Benim babam yemek yapmıyor, evi süpürmüyor. Erkekler ev işi yapmaz" gibi. Böyle bir durumda eğitimci, toplumsal cinsiyet ayrımının bilincinde biri olarak, eşitlikten yana davranış geliştirerek tavır koyar. "Baban da bu işleri yapabilir. Belki şimdiye kadar hiç denememiştir. Sen bu işleri evde yaparak babana gösterebilirsin, böylece evdeki işleri paylaşmış olursunuz" ifadeleriyle çocuğu bu konuda destekleyerek istek duyması ve farkındalığının artmasını sağlamaya çalışır.
- Kız ve oğlan çocuklara eşit söz hakkı verilir. Her etkinlikten bütün çocukların eşit şekilde yararlanmasına dikkat edilir. Örneğin, masa etkinlikleri hazırlanırken seçenekler sunulur. Eğitimci, "Tuz seramiği, kâğit işleri, boyama var. Kim hangisini yapmak istiyor?" diye sorar. Her çocuk seçtiği etkinliği söyler. En çok istenen ya da tercih edilen etkinlik ya da etkinlikler sırasıyla uygulanır. İsteğini söylemeyen bir çocuk varsa eğitimci "Herkesin bir seçim yapma hakkı var. Sen ne yapmak istiyorsun? Biraz düşünmek ister misin? İstemediğin bir şeyi sana yaptırmak istemiyorum," diyerek çocuğun kararını bekler ve ona güven verir.

- Kız ve oğlan çocuklar pazar alışverişine götürülür. Alışveriş sırasında kızlarla oğlanların aynı işleri dönüşümlü yapması sağlar. Fiyat sorma, para verme ve üstünü alma, taşıma, aşçıyla buzdolabına yerleştirme gibi.

İlgi Köşeleri⁶

Klasik toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili rol değişimi uygulanır.

- Oğlan çocukların evcilik köşelerinde, kız çocukların da araba, marangozluk aletleri türünden oyuncaklarla oynaması özendirilir. İlgi köşelerindeki oyunlara eğitimci ve bakıcı abla da katılır. Kız çocuklar evcilik köşesinde bebeklerle oynarken, eğitimci oğlan çocukları çağırır, "Arkadaşlarınız burada çok güzel bir oyun oynuyor. Hadi siz de katılın, büyük bir grup olalım," der. Kız çocuklar yaptıklarını anlatır. Eğitimci, "Hani köşe kapmaca oyunu vardı. Yerlerimizi değiştiriyorduk.

Şimdi de rollerimizi değiştirelim. Mert, Ozan, Baran bebeklerin abileri ya da babaları olsun, onlarla ilgilensin. Biz de Yağmur, Buse ve Berçem'le bahçede top oynayalım," der. Eğitimci kızlarla bahçeye çıkar. Bir başka eğitimci, "Ben de oyununuza katılmak istiyorum," diyerek oğlanların yanında yer alır. Oğlan çocuklara bebeklerle ilgili sorular sorar. Evdeki sorumluluklar tartışılır. Bebeklerin bakımı, beslenmesi gibi konularda hep birlikte sohbet edilir. Eğitimci oğlanlara, bebeklere gösterdikleri ilgi doğrultusunda olumlu, özendirici sözler söyler. Az sonra öteki eğitimci kızlarla bahçeden içeri gelir. Neler yaptıklarını birbirlerine anlatırlar. Eğitimciler, ortak işlerin hep birlikte yapılabileceğini vurgular. Ve bu işlerin eğlenceli şekillerini çocuklara anlatmaya çalışır.

⁶Kreş Açarken İlk Adımlar. KAMER Çocuklara Hayat Projesi I.El Kitabı-Bkz.S.30-42

- Evcilik köşesindeki bütün oyuncak ve eşyalarla kız ve oğlan çocukların oynamasını sağlamak için oyun yoluyla etkinlikler uygulanır. Örneğin, eğitmen evcilik köşesinde bulunan bir bebeği alır. Çocuklara gözlerini kapatmalarını ya da arkalarını dönmelerini söyler ve bebeği saklar. Çocuklara, "Bebek nerede?" diye sorar. Çocuklar bebeği bulmaya çalışır. Daire şeklinde yere oturulup bu defa da "Bebek ne yer?" diye sorar. Bütün çocukların cevaplarını alır. O zaman birlikte bebeğe yemek hazırlayalım," diyerek hep beraber evcilik köşesinde bulunan diğer oyuncaklardan da yararlanarak yemek hazırlanır. Sıra ile bir kız bir oğlan çocuk bebeğe yemek yedirir. Başka bir gün yine evcilik köşesinde toplanılır. Çocuklarla köşede bulunan bir araba seçilir. Eğitmen çocuklara "arabamızın bakım zamanı gelmiş. Bunun için nelere ihtiyacımız var?" diye sorar. Çocukların cevaplarını alır. Eşit sayıda kız ve oğlan çocuktan karma iki grup oluşturur. Görev bölümü yaparak gerekli olan tamir aletlerinin toplanmasını sağlar.

Kullanılacak malzemelerin isimleri çocuklar tarafından söylenir. Bakımın nereden başlayacağıyla ilgili ortak planlama yapılır. Planlama doğrultusunda çalışılmaya başlanır. Eğitmen bu sırada çeşitli yönlendirmelerde bulunur. "Aygül elindeki tornavida ile arabanın vidalarını sıkıştırabilirsin. Sedat sen de koltukları süpürebilirsin. Canan ile Azat arabanın lastiklerini birlikte değiştirebilir."

Masa Başı Etkinlikleri

Boyama, kâğıt işleri, proje ve kolaj çalışmaları çocukların yaratıcılık, zihinsel gelişim, hayal gücü, renk ve şekillerle ifade yeteneklerinin gelişimine katkıda bulunan önemli etkinliklerdir. Etkinliğin hazırlık ve uygulama biçimine göre süreleri de farklıdır. Örneğin proje ya da kolaj çalışmaları zamana yayılarak uygulanırken, tuz seramiği gün içinde verilir. Birbirle bağlantılı etkinlikleri aşamalar halinde uygulamak önemlidir.

- Çocuklarla dergi ve gazetelerdeki resimler incelenir. Ağlayan, gülen, korkan, heyecanlanan kız ve oğlan çocukların resimleri bulunup kesilir. Resimler proje çalışması şeklinde başka artık malzemelerle fon kâğıdına yapıştırılır. Ortaya çıkan çalışma hakkında çocuklarla birlikte bir öykü oluşturulur ve canlandırılır.
- Eğitimi çocuklara annelerinin, babalarının ya da yakınlarındaki kişilerin mesleklerini, kendilerinin hangi mesleği seçmek istediklerini sorar. Kız ve oğlan çocuklardan aldığı cevaplarda cinsiyete göre meslek ayrımı olup olmadığına dikkat eder. Buna göre çeşitli etkinlikler uygular. Eğitimi, dergi ve gazetelerden meslekleri gösteren resimler bulur. Bu resimlerin baş kısımlarını keser. Masanın üzerine bırakır. Çocuklarla birlikte bu resimlerin hangi meslekleri anlattığı bulunur. Eğitimi her çocuğa bir meslek resmi verir ve ne gibi işler yaptığını bir süre düşünmelerini ister. Süre bitiminde çocukların bu meslekleri canlandırmalarını ister. Bu sırada kız ve oğlan çocukların canlandırdıkları meslekle ilgili olarak toplumsal cinsiyete dayalı önyargılara dikkat çekilir. Ana sınıfı öğretmeni olan oğlan çocuk, otobüs şoförü olan kız gibi rollere yer verilir. Çocukların bu konudaki "Kadınlar otobüs şoförü olur mu?" türünden sorularına eğitimi, "Elbette, neden olmasın! Bu bir meslek, yapmak isteyen herkes başarabilir" gibi cinsiyet ayrımcılığını reddeden cevaplar verir.
- Kız ve oğlan çocukların babalarıyla iletişimini sağlayıcı etkinliklere yer verilir. Her çocuğa bir kâğıt ve istediği renkte boyalar verilir. Eğitimi, "Size bir çalışma veriyorum. Bu kâğıtları ve boyaları eve götürüp, babanızdan sizin resminizi çizmesini isteyin. Altına da kendi ismini yazsın. Babanız evde değilse ağabeyiniz, dedeniz, amcanız da olabilir. Resimleri buraya getirip nasıl yaptığını bize anlatın" der. Babaların yaptığı resimler toplanır. Nasıl yapıldığıyla ilgili sohbet edilir. Çocukların neler hissettikleri sorulur.

Öykü ve Drama Etkinlikleri

- Çocuklar kendilerini en çok taklit yoluyla ifade edebildiği için, öykü anlatımı ve drama etkinlikleri çok önem taşır. Öyküler sayesinde gerçek hayat hakkında fikir edinmenin yanı sıra hayal güçleri de zenginleşir. Ne var ki, güzel olmaktan başka özelliği olmayan, edilgen ve ürkek kızların, evlenmek için yolunu bekledikleri cesur ve atılgan prenslerin maceralarıyla dolu masalların, çocuklar için yararlı olduğu söylenemez. Öyküler sadece okunmakla ya da anlatılmakla kalmayıp, sonunu tahmin etme, öyküyü tamamlama, eleştirme, yeni öykü ve masal uydurma biçiminde de uygulanır.
- Hikâyelerde öykü ve masallardaki cinsiyet ayrımcılığına çocukların dikkati çekilir. Kalıplaşmış cinsiyet rolleri sorgulanır. Örneğin, eğitimci bir öykünün başını anlatır. Çocuklara öykünün devamını getirmelerini söyler. Gruplara ayrılan çocuklar bir süre sonra bir araya gelir. Sırasıyla gruplar canlandırmalarını yapar. Örnek hikaye öykü başlangıcı, Nilgün iş çıkışı Ece'yi kreşten aldı. Ece o gün Azat, Betül ve Selim ile birlikte mutfakta yemek hazırlamaya yardım ettiklerini anlatır. "Neden babam da yemek yapmıyor?" diye sorar. Nilgün de "yapmayı hiç denemedi" der. Bunun üzerine Nilgün ve Ece bir sürpriz hazırlamaya karar verir. Akşam Kemal eve geldiğinde hazırladıkları hediye paketini uzatırlar. Kemal içinde ne olduğunu merak ederek paketi açar. Paketin içinden bir mutfak önlüğü çıkar.
- Mesleklerle ilgili proje çalışması uygulandıktan birkaç gün sonra bütün mesleklerin yer aldığı bir drama uygulanır. Öyküsü çocuklarla birlikte oluşturulur ve canlandırılır. Daha önceki uygulamalarda olduğu gibi cinsiyetçi bir önyargı oluşmasını engellemek için eğitimci mesleklerin dağılımına dikkat eder. "Aşçılık yapan Ahmet Usta, eve gittiğinde çocuklarıyla oynar, oğlu Hasan'la kızı Hülya'ya küçük kurabiyeler yapmasını öğretirmiş" diye başlayan öykünün devamını çocukların tamamlaması istenir.

- Kahramanı cesur, atılgan, becerikli kızlar-kadınlar olan öyküler okunur ya da anlatılır. Burada dikkat edilecek nokta dişil kahramanın nitelikleri konusunda abartıya kaçmamaktır. Erkeklerin ev işi gördüğü, çocuklarla ilgilendiğı, her iki cinsin de insanclı özelliklerinin ön planda olduğı anlatımlara yer verilir.

- Çocuklara mesleklerle ilgili çalışmalar verilir. Kız çocuklar marangozların, tamircilerin, balıkçıların, kaptanların, pilotların; oğlanlar da hemşirelerin, öğretmenlerin, mühendislerin, avukatların, ziraat mühendislerinin ne gibi işler yaptığını araştırır. Grupça canlandırma yapılır. Aynı yöntemle rol değişimi uygulanır. Anneler neler yapıyor? Babalar neler yapıyor? soruları üzerine çocuklarla bir kurgu hazırlanır. Roller değiştirilerek canlandırılır. Canlandırma sonucunda birlikte değerlendirme yapılır. Eğitimci tarafından, "Hepimiz her işi yapabiliriz" mesajı verilir.

Oyun ve Şarkılar

Toplumsal cinsiyet rollerine göre duygular ve duyguların ifade ediliş biçimlerine dikkat çekilir. Oyun yoluyla kız ve oğlan çocukların duygularını daha rahat ifade etmeleri özendirilir.

- Toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren şiirlerin, şarkıların sözleri değiştirilir. Örneğin aşağıdaki şiirde yer alan anneme sözcüğü değiştirilmiştir.

Eşyalar

Çeşit çeşit eşya var,

Hepsi de işe yarar.

Kiminde yemek pişer,

Kimisi bulaşık yıkar.

Kimisi temizlikte

(Anneme) Bizlere yardım eder

Eşyalar varsınız ya

İşler şıp diye biter.

- Yeni şarkılar oluşturulur.

Ailem

Annem dişçi of of

Babam aşçı hım hım

Abim danşçı hop hop

Ablam bisiklet sürer vın vın

- Duyguların cinsiyetler bağlamında ifade edilmediğine vurgu yapan oyunlar oynanır. “Yüzler” oyunu oynanır. Daire şeklinde yere oturulur. Çeşitli durumlar karşısında hissettiğimiz duygulara (mutlu, üzgün, heyecanlı, ürkek gibi) göre değişen yüz ifadeleri canlandırılır. Çocuklara kâğıt dağıtılarak, o gün ne gibi duygular hissettiklerini gösteren yüz resimleri çizmeleri istenir. Resimleri çocuklar anlatır. Panoya asılır.
- Çocuklar bir halka oluşturur. Eğitimci elindeki topu neler yapacaklarını anlatır. Önce topu isimlerimizi söyleyerek birbirimize atalım. Sonra bir kalecimiz olsun, sırayla topu ayağımızla vurarak kaleye sokmaya çalışalım. Oyun oynanırken, kız çocukların aktif katılımında bulunmaları teşvik edilir.

Dil ve Davranışlar

Çocukların hayatında yetişkinlerin davranışları ve kullandıkları dil iz bırakır. Bu nedenle çocuklarla kurulan iletişimin süresi değil, içeriği ve tutarlılığı önemlidir.

- Çocuklara cinsiyet ayrımcılığı içeren uyarılarda bulunmak doğru değildir. Örneğin, “Kızlar lafa karışmaz,” yerine “İki kişi konuşurken araya girilmez. Onların konuşması bittikten sonra istediğini söyleyebilirsin. Böylece seni daha iyi dinleyebiliriz” gibi ifadeler kullanılır.
- “Kız gibi ağlama!” demenin kızlara karşı önyargılı bir nitelme olmanın ötesinde, oğlan çocuğunu da küçümseyen bir ifade olduğu açıktır. Böyle bir durumda, “Herkes ağlayabilir, ağlamak da gülmek gibi bir duygunun dışı vurumudur. Kızı oğlanı olmaz” türünden açıklamalarla duyguların ifade edilişi öne çıkarılır.
- Mesleklerde cinsiyete göre ayırım konusunda önyargıların oluşmasını engellemek için çocuklarla birlikte uygulanan etkinlikler ve kurulan iletişim çok önemlidir. Çocuğa çevresinde olsun, kitaplarda ya da televizyonda olsun izleyebileceği çeşitli örnekler gösterilmeli, kendisi de örnekler bulmaya teşvik edilmelidir. Pilot, astronot, hekim, mühendis, tamirci, temizlikçi, terzi, öğretmen, vali, belediye başkanı, yazar, başbakan, milletvekili vb. görevleri üstlenen insanların kadın ya da erkek olmasının fark etmeyeceği; her iki cinsin yeteneği ve donanımı ölçüsünde bu işleri başarabileceği vurgulanmalıdır.
- Kreş çalışanlarından biri, toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirici bir uygulamada bulunduğu zaman, önce bu kişi uygun bir dille uyarılır. Daha sonra öteki çalışanlarla bir araya gelinerek paylaşım sağlanır. Böylece eğitimci fark etme ve öğrenme sürecini bütün grupla yaşar.

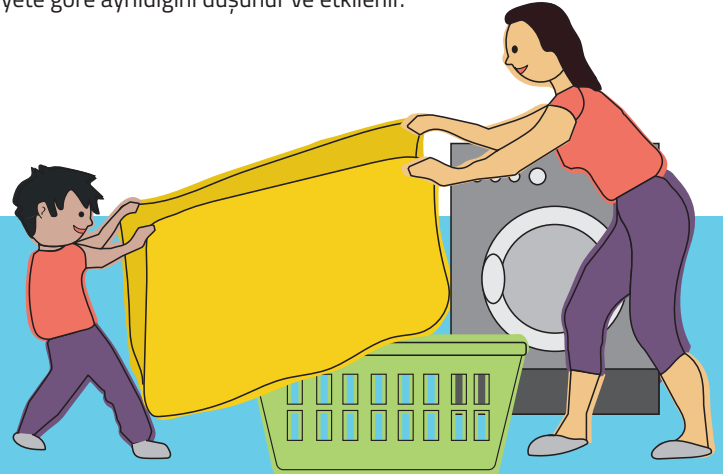
Aileler

Aileler kreş deneyimi yaşamadan önce çocukları kendi değerlerine göre büyütür. Bu nedenle alışılmış düzenin kısa zamanda değişmesi mümkün değildir. Yuva çalışanları bunu göz önünde bulundurarak davranmalıdır. Önce çocukla daha sonra aileyle bir tanışma süreci yaşanır. Ailenin yapısı hakkında fikir edinilir. İlişki ve iletişimde güven ve saygıya özen gösterilir.

- Çocuk kreş ortamına uyum sağladıktan sonra değişimler aileye de yansımaya başlar. Çocuğa doğru soru sorabilmek önemlidir. "Bugün ne yaptınız?" yerine "Bugün yuvada yeni bir şarkı öğrendiniz mi, ilginç bir şey oldu mu, yemeği nasıl hazırladınız?" gibi sorular sorulabilir.

Çocukların değişimleriyle ilgili süreçteki geri bildirimlerine karşı tavırlarımız çok önemlidir. Çünkü çocuklar bir tutarlılık arar. Kreş ve aile ortamında tutarlılık yaşanmazsa çocuk karışıklık yaşar ve tepki oluşabilir. Örneğin, oğlan çocuk evde babasına yuvada yemek hazırlanırken sorumluluk aldığını mutlulukla anlatırken, baba "Erkek işi değil o" gibi bir yaklaşımda bulunursa, çocuk bu işin cinsiyete göre ayrıldığını düşünür ve etkilenir.

- Kreşte sorumlulukların nasıl paylaşıldığı ailelere anlatılır. Böylece ailede de işlerin paylaşılması teşvik edilir. Eviçi sorumluluklarında eşitlik önce ana-baba arasında sağlanmalıdır. Çocuklar, cinsiyetleri ne olursa olsun bunu gözlemleyerek fark eder. Örneğin, anne ve baba çocuklarla geçirecekleri zamanları paylaşır. Anne çamaşır asarken oğlan çocuğundan destek ister. Baba çocuklarla birlikte salatayı yapar, sofrayı kurar; yatmadan önce onlara öykü okur.

- Ana-baba (yoksa amca, dede, ağabey) aralarında çocuğu kreşe götürme ve alma sorumluluğunu paylaşmalıdır. Bu uygulamanın önemi ailelere anlatılır. “Çocuk ikinizi de görmek istiyor, öteki çocukların babaları gelince mutsuz oluyor” gibi ifadeler kullanılır.
- Haftada bir aileler yuvaya ikinci kahvaltısı getirir. Bu uygulamanın amacı kayıt sırasında ailelere anlatılır. Çocuğun bu hazırlıklara katılımının sağlanmasının önemi vurgulanır. Çocukların hep birlikte sırasıyla yemek ve pasta hazırlamaya katıldıkları, bunları başarıyla yaptıkları belirtilir.

Okullar

Okullarda eğitim halen geleneksel yöntemlerle yetiştirilmiş öğretmenlerle ve cinsiyet ayrımını destekleyici araç ve gereçlerle sürdürülmektedir. Erken çocukluk döneminde cinsiyet ayrımcılığı yaşamadan büyüyen çocuklar, okul çağında da bu tutumlarını devam ettirir. Davranışlarıyla geleneksel uygulamalara karşı çıkar. Söz hakkı ister, tepkilerini dile getirir, karma oyunlara katılır. Doğal olarak bu davranışlar alışılanın dışında olduğu için öteki çocuklar tarafından yadırganması ve tepkiyle karşılanması mümkündür. Bu noktada çocuğun aileye geri bildirimlerini dikkate almak, okulla ilişki kurmak ve tutarlı bir tavır göstermek gerekir.

SON SÖZ YERİNE

Yeryüzünde ve ülkemizde erkek egemen düzen sürdükçe, cinsiyet ayrımcılığını önleyerek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın hiç de kolay olmayacağını bilincindeyiz. Ne var ki çocukları cinsiyetlerinden ötürü kimi fırsatlardan yoksun bırakmak, onların yeteneklerini geliştirmelerini ve ilerde sevdikleri bir meslek edinmelerini köstekleyici bir yaklaşım haksızlıktır.

Kız olduğu için denize girmesine ve yüzme öğrenmesine izin verilmeyen bir çocuk, yüzme zevkinden yoksun bırakılmak bir yana, yüzme bilmediği için hayati bir tehlikeyle de karşılaşabilir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin keskinliğinin giderek törpülendiği, kadınların artık her meslek dalında uzman olabildiği (astronot, albay, doktor, devlet başkanı, bilim insanı gibi) bir dünyada, kız çocukların eğitim hakkını engellemek hayatlarını karartmak değilse, nedir?

Oğlan çocuklarını, erkek egemen toplumun benimsediği erkek rolünün sert, duygularını ifade etmekten utanan, kızları ve kadınları hor gören, silaha tapan insanlar olarak yetiştirmek her şeyden önce onların kişiliklerini yaralamaz mı?

Kadın ve erkek rollerinin eskisi gibi sürmesini, hiçbir şeyin değişmemesini isteyenler, biyolojik cinsiyeti nerdeyse alın yazısı gibi kabul eder. Erkeklerin kadınlara, hemcinslerine ve çocuklara şiddet uygulaması "normal" görülür. Oysa çocukları dayakla cezalandırmak onlara şiddet içeren bir rol modeli sunmaktan başka bir şey değildir.

Çocukların yetişmesinde ana babaların etkisi yadsınamaz, ne var ki toplumsal rolleri belirleyen ve kalıcılışmasına sebep olan çevredir. Okul, medya, aile ve arkadaş çevresinin toplumsal cinsiyet rollerini sorgulaması ve toplumsal cinsiyet duyarlı bir bakış açısı kazanması ise her yönüyle cinsiyetçi toplum düzenini sarsmaktan geçer.

Biz çocuklarımızın bir cinsin diğerinin üzerinde egemenlik kurmadığı, kadın olsun, erkek olsun herkesin birbirine sayđı duyduğu bir toplumda yaşamasını istiyoruz.

KAMER'DEN NOT

KAMER GÜNEYDOĞU ve DOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDEKİ 23 İLDE ÇALIŞMAKTADIR. BU İLLERİN TÜMÜNDE KADINLARA YÖNELİK ÇALIŞMALARIN YANI SIRA ÇOCUKLAR İÇİN DE ÇALIŞMALAR YÜRÜTÜLMEKTEDİR. KAMER'İN 3-6 YAŞ ÇOCUKLAR İÇİN YÜRÜTTÜĞÜ ÇALIŞMALARINDAN BİRİ DE BERABER OYNAMA GRUPLARIDIR.

Beraber Oynama Gruplarının hedefi; şiddete dayalı, çocukların nesneleştirildiği, ebeveynlerin çeşitli farklılıklar nedeniyle birbirlerini ötekileştirdiği geleneksel ilişki biçimine alternatif bir yaklaşım geliştirmektir. Hem çocuk ve ebeveyni arasında, hem de grup içinde yer alan farklı özelliklere sahip çocuklar ve ebeveynler arasında şiddetsiz, ayrımsız yeni bir iletişim ve davranış biçimi sağlanmaya çalışılır.

Beraber Oynama Grubu El Kitabı'nı aşağıdaki linkten indirebilirsiniz:

http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=348

KAYNAKÇA

- BOYS AND GIRLS, The Development of Gender Roles, by Carole R. Beal, 1994
- TOPLUMSAL CİNSİYET, "Bize Yüklenen Roller", Kamla Bhasin, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 2003
- Kreş Açarken İlk Adımlar, Tuvalet Eğitimi, KAMER YAYINLARI, 2004-2005

